

НІМЕЦЬКИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ

МОДЕЛЬ “ДЕРЖАВИ ДЛЯ ВСІХ” ДОВОЄННОЇ НІМЕЧЧИНИ ВИЯВИЛАСЯ ТАКОЮ Ж ПРОДУКТИВНОЮ, ЯК І “ФОЛЬКСВАГЕН”

Німеччина — це вічний союз кількох держав.

Словник “Брокгауз-Ефрон”, 1898 р.

Навчена гірким досвідом життя в умовах марксистсько-радянської моделі соціалізму, Україна протягом десятиліття незалежності шукає панацею відродження в досвіді інших країн. Ми часто чуємо про шведську модель, корейське диво, економічну систему Людвіга Екхарта та катастрофічні аналогії з Веймарською республікою. В той же час ми рідко замислюємось над феноменом тієї ж Німеччини, яка з повоєнних років, незважаючи на поразку у війні, невпинно розвивалась, економічно міцніла, без особливих проблем об'єдналась після повалення Берлінського муру і сьогодні домінує в процесі об'єднання Європи. А треба було б пам'ятати, що витoki соціально-економічної моделі сьогоднішньої Німеччини сягають Німеччини 30-х — 40-х років.

За минулі півстоліття постать фіюрера вивчалась світовими істориками так само ретельно, як і постать Сталіна. І якщо останній, за словами У.Черчіля, прийняв Росію з сохою, а залишив оснащеною ядерною зброєю, то Гітлер дав Німеччині той національний дух, що дозволяє їй сьогодні бути монолітною і однією з наймогутніших держав світу. Тож давайте, не виправдовуючи людинонависницьких методів диктаторів ХХ століття, подивимось на їхню діяльність під дещо іншим кутом зору.

1. “ГРІШНІ ЯНГОЛИ”

Нинішнє коло історії припало на новий переділ світу, спричинений крахом світової соціалістичної (марксистської) системи. Країни — переможниці у планетарній боротьбі ідей — утворили “золотий мільярд” землян, приречений багатіти і розвиватися в постіндустріальному суспільстві, яке перейшло в інформаційну добу. Решта ж людства не тільки не закріпилася на досягнутих рубежах, а й відкотилася нижче того щабля розвитку та благ, на якому перебувала незадовго до цього, і відтепер приречена животіти в тіні “золотомільярдних” держав і націй без будь-яких реальних перспектив зміни свого становища на краще.

Ця світова війна відрізнялася від усіх попередніх глобальних конфліктів засобами ведення дій. Цілі залишалися незмінними: боротьба за ресурси, захист своїх економічних інтересів, здобуття нових ринків збуту продукції тощо, однак одноставно засуджена людством німецько-фашистська *суто мілітарна* методика завоювання життєвого простору трансформувалася в *ідеологічні, інформаційні та економічні* глобальні війни, підкріплювані виснажливим марафоном у сфері вдосконалення зброї масового знищення. Але й будучи демілітаризованою, Німеччина знову вийшла на передові позиції у змаганнях за світове панування і визнається сьогодні як друга за соціально-економічною потужністю країна планети. З огляду на все це виникає, звісно, запитання, чи є у сталих успіхах Німеччини якась закономірність, ну а якщо є, то в чому вона полягає?

Одіозні теорії та особи німецького націонал-соціалізму були засуджені за їхню бруталну політичну практику та злочини проти людства й людяності. Але глибинна суть завдань, що їх висував свого часу перед Німеччиною Гітлер (боротьба проти більшовизму з його закликами до класової різанини у планетарних масштабах, перерозподіл життєвого простору тощо), перебувала в річищі глобальних інтересів усього Заходу, і по завершенні війни їх все одно треба було розв'язувати. Що й було зроблено по війні нащадками тих політиків, котрі кілька десятиріч тому чинили Гітлерові спротив, **але не через його стратегічні наміри, а через ті огидні форми,**

в які він прибрав свою відповідь викликам епохи, через расизм і патологічне людиноненависництво стосовно інших націй.

Відверто продекларувавши свої примітивні — з огляду на вже існуючі в його час можливості розв'язання міждержавних стосунків — погляди на світову історію і спробувавши реалізувати їх у стилістиці батиївських завойовницьких походів, Гітлер виявився на диво архаїчною фігурою у ХХ столітті. Кажучи коротко, **виклик майбутнього він прагнув розв'язати засобами минулого.** Це був останній сплеск старого уявлення про світ, про методи панування в ньому. Справжня збройна війна на порозі атомної доби, інформаційних технологій, глобалізації була вже анахронізмом. Навчений досвідом безплідного мілітарного зудару, Захід добре зрозумів ситуацію і зрештою досяг того, про що мавив Гітлер, шляхом застосування більш тонких технологій світового суперництва.

Тож можна сказати, що теоретики і практики націонал-соціалізму опинилися в колі тих “грішних янголів”, яких непристойно визнавати публічно, але ідеї яких мають своє інтенсивне неофіційне побутування і практичне застосування у істотно видозміненому вигляді. Те, що ідеї німецького фашизму використовуються західними політиками і досьогодні (тільки, зрозуміло, у до невпізнаваності зміненому вигляді і без посилання на їхнє авторство), свідчить, що він слушно відбив певні тенденції цивілізаційного поступу. Його поява тлумачиться зараз як *егоїстична захисна реакція* людства на глобалізацію світової економіки, загрозу екологічної катастрофи, перенаселення Землі, загострення боротьби за природні ресурси (котрі стрімко вичерпуються) та інші кризові загальноприродні, і зокрема суспільні, явища. З огляду ж на те, що ці явища з часом не тільки не зникли, а й набули дальшого розвитку, доводиться визнати, що **фашизм як такий по війні не загинув, а тільки набуває нових форм і проявів, що він формувався як вид суспільної реакції на ту чи іншу екстремальну історичну ситуацію задовго до виникнення самого терміну “фашизм” і виявлятиметься надалі в різних формах повсюди, де виникатимуть сприятливі для цього умови.**

2. СКОРОЧЕННЯ ШЛЯХУ

Етіологія¹ сучасного фашизму при цьому може бути різною. З одного боку, умови, сприятливі для його самозародження, характеризуються різким погіршенням життя широких верств населення, розгубленістю перед дійсністю і викликаною тваринним страхом перед невідомістю агресивністю, яка лише чекає виходу і спрямування. Це — фашизм зневірених і доведених до відчаю, але активних членів людської спільноти. З іншого боку, існує й фашизм “ситих”, який надихається агресивністю заможного суспільства “золотого мільярду”, його претензіями на світове панування і на “захист” своїх інтересів у будь-яких куточках Земної кулі ціною придушення й надексплуатації біднішої частини людства. Теорія і практика фашизму можуть виступати і як реакція переможених проти переможців, і як форма на перший погляд ідеологічно бездоганно виправданої та обгрунтованої агресії сильніших проти слабших. **Вихід фашизму з латентного стану звичайно припадає на той момент, коли планетарні “низи” й “верхи” у своїх спричинених кризою психологічно-емоційних рефлексях одночасно починають рухатися назустріч один одному — у лобову атаку.**

З огляду на все сказане стає зрозумілим, що в Німеччині 20-х років фашизм просто не міг не виникнути. Це був *абсолютно нормальний рефлекс* на повоєнний і революційний безлад, рефлекс, спрямований на організацію та самозбереження нації. Разом із тим у прагненні знайти для своєї батьківщини гідне геополітичне місце гітлерівці нарobili безліч трагічних помилок, головними з яких були фанатичне протиставлення німців усім іншим народам і прагнення розв'язувати всі проблеми збройним шляхом.

Усе це має для сучасних українців безпосередній стосунок. На черговому оберті кола історії, який означив крах марксистського соціалізму, Україна опинилася в таборі тих, хто зазнав поразки у змаганні двох світових систем. І в умовах спричинених цією поразкою політичних струсів, ідеологічної розгубленості, соціально-політичних розвалів, відчаю, апатії тощо питання *самозбереження* набувають у нас першорядної ваги. У цьому контексті нинішнє поширення в Україні

¹ Автор уживає тут медичний термін, який означає “з'ясування причин хвороби”. — *Ред.*

націоналістичних настроїв виглядає абсолютно логічним. **Але треба, щоб здоровий націоналізм (національна гідність і самоідентифікація без шкоди для інших народів) не переростав при цьому в ненависть до всього оточуючого світу.** Уникнути цього лиха може допомогти досвід жахливих помилок нацистської Німеччини. Разом із тим інші аспекти цього досвіду дають приклади того, як треба будувати життєспроможну формацію та згуртовувати націю на досягнення цієї мети... Спробуймо ж пошукати раціональне зерно та видобути повчальні уроки.

Шукаючи вихід з того нестерпного становища, яке склалося в ній після революції 1918 року та поразки в першій світовій війні, в умовах економічної руйнації і занепаду, завалення грошової системи, масового безробіття і самогубств, гострих класових конфліктів тощо **Німеччина знайшла короткий шлях до стрімкого відродження, на хвилі якого прогресує і досьогодні.** Цим шляхом, який допоміг Німеччині порвати з минулим і вийти на дорогу, що вела прямісінько у майбутнє, виявилася, хоч як це парадоксально й дико звучить для нашого вуха, велика трагедія і водночас велика перемога фашизму, — перемога всупереч тій поразці, що її він зазнав у другій світовій війні. **Фашизм програв мілітарно, але ідеологічно й організаційно здійснив те, чого прагнув: змусив Німеччину порвати назавжди й безповоротно з минулим і присилував її здійснити прорив у майбутнє.**

Фашизм для Німеччини був тим самим, що й комунізм для Росії, — у тому розумінні, що це була справжня, хоч і зовсім інша за своїми характеристиками, революція, яка допомогла німцям покласти край хронічній історичній відсталості, консерватизмові, рутинності, вічній другорядності, у стислі історичні строки вихопитися до нових форм суспільного устрою, знайти нові форми соціального співробітництва всередині нації.

У практиці фашизму, якщо дотримуватися об'єктивності, поруч з огидним було багато чого, повторимось, такого, що передбачливо працювало на розвиток сьогоднішньої Німеччини і сприяло складанню того явища, котре згодом дістало назву “німецького дива”. В основі цього дива лежали деякі істотні практичні здобутки німецького націонал-соціалізму, — саме того націонал-соціалізму, що його тиранічними засобами запровадив у життя в гострій боротьбі з іншими напрямками націонал-соціалізму не хто інший, як засуджений, подібно до Герострата, на довічну анафему Адольф Гітлер. Тому, що Німеччина сьогодні знову стала “локомотивом Європи” і осердям її об'єднання в нову історичну спільноту, світ зобов'язаний боротьбі проти фашизму, яка довела необхідність переходу від конфронтації на Європейському континенті (пов'язаної з тривалим історичним періодом формування держав-націй та їхнім змаганням за місце під сонцем) до загального братання та спільного протистояння майбутнім викликам історії. Але разом із тим саме фашизм якнайпарадоксальнішим чином створив той феномен, котрий заклав основи нинішньої соціально-політичної гармонізації у Німеччині та скандинавських країнах. **Цей феномен, вже очищений від свого низького походження, тепер називається солідаризмом.**

3. У ПОШУКАХ СИЛИ

Перш ніж перейти до висвітлення питання про корені солідаризму, хотілося б заспокоїти читачів: **автор цього допису не має ніякого наміру займатися прихованою реабілітацією або апологетизацією фашизму як такого чи непрямим оспівуванням особи фюрера як його найвидатнішого виразника і проводиря².** Ідеться про інше — про той корисний історичний досвід, що його треба запозичувати, аби не повторювати чужих згубних помилок. Звісна річ, шукати такий досвід в історії гітлерівської Німеччини — справа досить ризикована. Тут можна й самому потрапити до розряду симпатиків фашизму... І досі панує міщанська громадська думка, що про фашизм треба або говорити тільки погане, або не говорити

² Окрім усього іншого, це було б просто неможливо зробити. Політологи вже давно з'ясували, що будь-яка спроба героїзувати навіть яскраву і справді значну постать приречена на невдачу, якщо в основі оцінки цієї постаті відсутня підстава для естетизації. Естетизувати ж в особі Гітлера, зрозуміло, нема чого, хоча в його біографії і є доволі цікаві моменти... Тому ходульний герой з нього попри всі намагання не вийде вже, мабуть, ніколи.

взагалі. Однак це — синдром слабкості, остраху перед потенційною привабливістю доктрини, а боятися доктрини означає визнати її життєздатність і силу.

Ну а що, як ставитися до історичних процесів, вчень і практики, в тому числі й фашизму, лише як до *модульних* формацієтворчих конструкцій, — прагматично, беземоційно (одне слово — *без страху і докору*), як до перевіреного досвідом матеріалу, придатного для ефективного використання у теперішньому суспільно-політичному житті? У такому підході немає нічого, що б заслуговувало на осуд. Тим більше, що раціональні підходи так чи інакше візьмуть гору над емоціями.

Бо знання — сила. А фашизм — це частина людської історії й досвіду, особливо важлива тим, що фашистська ідеологія виявила надзвичайно велику руйнівну силу історичного прогресу і була, як тепер з'ясовується, не лише руйнівною. І цю силу треба *об'єктивно* вивчати. Чому про людську історію не можна говорити так само відсторонено, як про хімію чи фізику? Адже хіміки породили напалм, а фізики — ядерні бомби. То невже через це треба проклясти і фізику, і хімію на довічні часи?!

У пошуках сили для України спробуємо торкнутися того, що стало для гітлерівської держави джерелом величезної сили, — *солідаризму* в його німецькому, або, за тогочасною термінологією, — нордичному вияві. Принагідно зауважимо, що європейська думка активно опановує цей матеріал. До останніх праць цього плану треба передусім віднести тритомне синкретичне дослідження Іоахіма Феста “Адольф Гітлер”, в якому дається об'єктивна оцінка феномену гітлерівської епохи. Ця праця отримала всесвітнє визнання, стала взірцем для дослідників подібного спрямування і надала імпульс для деяких спроб практично інтерпретувати її окремі положення.

4. КОНСЕРВАТИВНА РЕВОЛЮЦІЯ

Освальд Шпенглер передбачав настання ери мас, що їх вестимуть за собою вожді. Пророцтво філософа справдилося. ХХ вік став епохою мас і вождів, небачених революцій і глобальних струсів, російського комунізму та німецького націонал-соціалізму.

За визначенням Гітлера, націонал-соціалізм був “консервативною революцією”. Листопадова революція 1918 року поставила Німеччину перед історичним вибором. Зі Сходу її кликав до марксизму Ленін, із Заходу Вільсон напертав до демократії і Європи, яка щойно безжально наглумилася з переможеної Німеччини. Гітлер обрав третій шлях — *шлях відродження Німеччини у всій колишній і це небувалій майбутній величі*. Шлях, який він, подібно до багатьох німців, гостро і трагічно передчував і переживав у своїй загостреній тотальною катастрофою свідомості. Гітлер обрав шлях власної національної німецької революції, шлях, який би узагальнив й увібрав у себе попередній досвід народницької, націоналістичної за змістом ідеології “фелькіше”, та об'єднав німців проти основних їхніх кривдників — більшовизму (який сповідував інтернаціоналізм і проголошував злиття націй) та міжнародного капіталу. Це мала бути революція буржуазного світу проти революції пролетарської. Революція не задля зруйнування, до чого кликав “Інтернаціонал”, а задля захисту старого доброго світу з усіма милими серцю пересічного німця старожитностями та ідилією, забобонами і цінностями, насамперед цінностями власного німецького світу, який опинився у великій скруті і національній ганьбі. Революція, спрямована не на перебудову всього світоладу, а на *самозахист і самозбереження німців* у світі, який стрімко інтернаціоналізувався, руйнувався, стандартизувався. Незвичайність цієї революції полягала в тому, що, *захищаючи одвічні цінності, вона кликала не в минуле, а в майбутнє, за яке боролосся... в ім'я минулого й одвічного*.

Без змін не обходиться жодна революція. Гітлер, ідеалізуючи консервативну Німеччину й консервативний німецький дух, як справжній реформатор засуджував ті національні особливості німців та складові їхньої культури, які заважали ривку нації в майбутнє. Двоїсте, суперечливе ставлення фірера до Німеччини можна було б виразити поетичним рядком “я ж не люблю її з надмірної любові”. Ця двоїстість породжувала ту різницю ідеологічних потенціалів, яка живила реформаторський порив Гітлера вивести Німеччину в коло світових наддержав, ба більше того — *штовхнути її на смертельну боротьбу і навіть загибель*, аби тільки не дати їй скніти у ролі відсталого другорядної країни-раба.

Виразний патріотизм та крайній націоналізм Гітлера мали дуже мало спільного із споглядальною залюбленістю германофілів у народ. У боротьбі за майбутнє Німеччини він, на відміну від пересічних “фелькіше”, котрі не спромоглися піднятися вище усяких фольклорних гуртків, партійок і товариств ветеранів, був готовий до якнайвідчайдушніших дій. Тим більшої уваги заслуговує той факт, що *за такого радикалізму та екстремізму Гітлер як ідеолог спромігся таки знайти стежку до згуртування всієї нації довкола великої мети.*

5. ТРЕТІЙ ШЛЯХ

Постать Гітлера була злучена з націонал-соціалістичною революцією лише на певному етапі її розвитку. Вона вже мала до того і свою суперечливу історію, і свої особливості. Але остаточного спрямування їй надав саме він, Гітлер, який знайшов третій шлях і повів ним Німеччину, протидіючи тому вогню, що його запалила класова боротьба. Щоправда, класовий мир він сповідував заради війни за світове панування і життєвий простір.

Кажучи коротко, суть третього шляху полягала в новому погляді на націю як на цілісний, єдиний і неподільний історичний, расовий і культурний організм³. У той час як марксистки сповідували постулат про те, що у пролетаря немає нації, протиставляли клас капіталістів і буржуа класові найманих робітників, підіймали працю на війну проти капіталу, розвивали вчення про непримиренність культур гнобителів і гноблених в одній нації, Гітлер побачив своє завдання в тому, щоб перешкодити поширенню марксизму і більшовизму в Німеччині, не допустити в ній такої ж кровопролитної громадянської війни, як у Росії. Для цього він ладен був на найекстремальніші кроки — аж до пролиття крові включно, що, зрештою, і привело його до ув'язнення. Натомість, якщо гранично засхематизувати його погляди, він пропонував **усунення внутрішньосуспільних антагонізмів та консолідацію усіх соціальних верств і прошарків нації** на майбутній реванш, на самозахист проти всіх реальних і уявних небезпек, які ввижалися йому в апокаліптичних видіннях боротьби за життєвий простір новообраного народу — німців, месією якого він щодаві більше почувався.

Ці, здавалося б, базові націонал-соціалістичні позиції сповідували попервах далеко не всі. Такий відомий німецький націонал-соціаліст, як Грегор Штрассер, мав відмінні погляди. Вони теж перебували цілковито в річищі націонал-соціалізму, але так і залишалися скоріше світовідчуттям, не набувши вигляду закінченого вчення.

6. НА СТИКУ СОЦІАЛІЗМУ Й НАЦІОНАЛІЗМУ

Група Штрассера цілковито поділяла соціалістичні ідеали свого часу і лише по-своєму інтерпретувала їх на націонал-соціалістичний лад. Г. Штрассер сприймав соціалістичні гасла не як заклик до класу пролетарів, а як апеляцію до націй-пролетарів, пригноблених і визискуваних іншими націями. Він виступав за союз Німеччини з Країною Рад “проти мілітаризму Франції, проти імперіалізму Англії, проти капіталізму Уолт-стріту”. Його група висувала у своїх програмах вимоги ліквідації великих землеволодінь, примусового об'єднання селян у сільськогосподарські кооперативні господарства, злиття дрібних підприємств у корпорації, соціалізації підприємств, в яких кількість працівників перевищує 20 осіб, та передання їх під контроль трудових колективів. Але на цьому соціалізм поштрассерівськи закінчувався, — Штрассер зовсім не виступав проти приватної

³ Тут виникають вельми цікаві запитання. Як відомо, ідеологи германського нацизму оголосили німців нащадками *арійців*, які нібито жили колись на півночі Німеччини та в Скандинавії. Насправді ж арійці — це група кровноспоріднених етнічних утворень, які в епоху бронзи замешкували південноукраїнські степи. Чому ж гітлерівці так затято отожднювали себе з цією спільнотою, не зупиняючись при цьому перед відвертою брехнею? Справа в тому, що саме *подніпровські арійці заклали основи світогляду і суспільно-політичної організації сучасного індосвропейського світу*. Зокрема, вони створили систему варн (каст), складену з таких елементів: брахмани (світоглядно-ідеологічні проводирі), кшатрії (вожді-управлінці, воєнки), вайш'ї (самостійні виробники і організатори матеріального виробництва), шудри (пасивні, несамостійні виконавці, неповнолітні). Взаємодією цих елементів рухалося все суспільство. При цьому між варнами не існувало соціально-майнового антагонізму, вони разом творили справжню *етнічно-солідаристичну гармонію*, і влада в цьому суспільстві трималася не на насильстві, а на моральному авторитеті брахманів і кшатріїв. Отож, оголошуючи себе арійцями, фашисти, окрім усього іншого, мали на меті легітимізувати свою “всесвітньо-організаційну місію”, обґрунтувати нібито закладену до генетичних глибин їхньої нації унікальну здатність до внутрішньополітично-класової злагоди тощо. — *Прим. наук. ред.*

власності, право на яку зберігалось за власниками підприємств. Він пропонував запровадити соціалістичний, як на його переконання, спосіб розподілу. Прибуток у такому підприємстві належав ділити так: 10% — трудовому колективі, 30% — державі, 6% — місцевій владі, 5% — на загальні потреби. Решта прибутку залишалась власникові.

Ще загостреніше соціалістичні принципи засвідчені в ідейній спадщині молодшого сподвижника Грегора Штрассера — **доктора філології Йозефа Геббельса**. Як зазначають дослідники, до лав прихильників Штрассера Геббельса привів саме його політичний радикалізм: “Я — найрадикальніший. Людина нового типу. Людина-революціонер”, — писав молодий доктор у своїх щоденниках тієї пори. Йозеф Геббельс та Грегор Штрассер відрізнялися від Гітлера тим, що в умовах загального зубожіння мас, народного відчаю і страху перед майбутнім вимріяли такий романтичний, за визначенням дослідників, соціалізм, котрий підігрівався їхнім щирим сподіванням прорватися з націонал-соціалістичними ідеями в пролетарські кола Німеччини, які перебували на той час під впливом комуністів. Гітлер же мислив відстороненими ідеями історичної величчя й ганьби нації, інтересами раси, зовсім при цьому не переймаючись долею окремої особистості і навіть публічно відмовляючи їй на якісь права поза тими великими завданнями, що їх сам Гітлер і визначив, та вимагаючи, щоб кожен жив виключно героїчними, а вже потім соціальними категоріями.

Як редактор журналу “Націонал-соціалістичне бріфе”, Геббельс тієї пори посилено розробляв пролетарську тематику і не кричався надав журналові відверто антикапіталістичного спрямування. Геббельс відверто протиставляв робітничу північ Німеччини і міську пролетарську культуру зовсім іншої за духом й умовами життя буржуазній та сільській Баварії (де перебував з керівними партійними органами Гітлер). На сторінках цього видання переважали думки тих націонал-соціалістів, які вважали, що в партії не місце радикально налаштованим буржуям, що не слід сахатися соціалізму та робітників. “Ми — соціалісти, — формулював своє кредо журнал, — ми вороги — смертельні вороги нинішньої капіталістичної системи господарювання з її експлуатацією слабких, з її несправедливою системою оплати праці... ми сповнені рішучості за всяких обставин знищити цю систему”.

“Цілковито в тому ж дусі, — пише І.Фест, — Геббельс шукав формули зближення між національними соціалістами та комуністами і впорядкував цілий каталог їхніх ідентичних позицій і поглядів. Він зовсім не заперечував теорію класової боротьби і запевняв, що падіння Росії поховало б “на віки вічні наші мрії про націонал-соціалістичну Німеччину”. Геббельс публічно брав під сумнів навіть улюблене вчення Гітлера про універсального ворога-жида, оскільки як послідовник вчення про класовий світогляд освічений доктор філології (на відміну від свого партійного фюрера, який не міг похвалитися буржуазною освітою), вважав, що, “вочевидь, буде помилкою ставити на одну дошку єврея-капіталіста і єврея-більшовика”.

У той час, як Гітлер націлював на Росію вістря майбутніх німецьких завойовницьких походів, а Розенберг визначав Росію не інакше, як “колонію єврейських катів”, Геббельс з величезною повагою і симпатією відгукувався про російську схильність до утопії тощо. У це важко повірити, але соціалістичний радикалізм Йозефа Геббельса заходив настільки далеко, що на важливому партійному форумі він якось навіть вніс пропозицію, “*щоб дрібний буржуа Адольф Гітлер був вигнаний з лав націонал-соціалістичної партії*”.

Помилкою буде вважати, що це був показний радикалізм. На гроші, позичені під заставу своєї аптеки, Грегор Штрассер заснував видавничий центр для пропаганди своїх поглядів. Крок для людини, яка жертвовно віддавала останнє заради поширення своїх ідей без будь-якої вигоди для себе, дуже показовий і шляхетний, навіть у випадку, коли йдеться про націонал-соціаліста, — безкорисливість свідчить на користь чеснот цієї особи зокрема і руху взагалі. Публікації цих видань були сповнені непідробної духовності і щирості, що вигідно відрізняло творчу спільку обдарованих однодумців Г.Штрассера, насамперед Геббельса та Отто Штрассера, від того, що друкували видання, які обслуговували мюнхенських бонз.

Порив до дій і протестний потенціал послідовників Г.Штрассера був дуже високий і відрізнявся від тієї зовні непоказної лінії на легальність, якої дотримувався Гітлер після виходу із в'язниці: почасти зазнали переоцінки його погляди, почасти

він нівелював радикальність заради того, щоб удавати громадську лояльність, аби його не було вислано як австрійця без німецького громадянства з країни і тим самим не було покладено край його політичній діяльності на благо Великої Німеччини. У дусі справжнього більшовизму послідовники нової теорії Г.Штрассера вимагали змінити тактику партійної боротьби на готову до крайніх дій “політику катастроф”. Ось що з цього приводу пише І.Фест, маючи на думці Г.Штрассера: “Усе, що було на шкоду і роз’єднувало цю державу — путч, бомби, страйки, вуличні ексцеси чи погроми — уявлялося його прямому жаданню захоплення влади підходящим для досягнення успіху.” “Ми досягнемо всього, — як тлумачив незабаром Геббельс цю концепцію, — якщо зрушимо в похід за нашу мету голод, відчай і жертви”. Важливим доповненням сприймаються слова того ж Геббельса про намір “розпалити іскри в нашому народі в одне велике вогнище національного і соціалістичного відчаю”.

7. НАЦІОНАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ — ПОНАД УСЕ!

Привід до роздмухання такої пожежі в 1925 році дала загальнонімецька дискусія про долю володінь князівських родин, реквізованих соціал-демократами під час листопадової революції 1918 року. І от тоді Гітлер, усупереч позиції більшості націонал-соціалістів, не став на шлях “політики катастроф”. Більш того, він виступив рішучим пожежником, який не дав паліям держави, яка й без того ледве животіла, роздмухати іскри невдоволення в загальнонаціональну пожежу. Подиву гідно дізнаватися таке про особу, яка була ладна спалити світ разом з Німеччиною для здійснення своїх умоглядних побудов.

Багато хто вважав і вважає, що Гітлер при цьому намагався засвідчити перед можновладцями власну лояльність і здобути їхню прихильність. Однак навряд чи можна трактувати його рішучий виступ проти експропріації володінь князівських родин тільки як спосіб запобігти ласки сильних і заможних верств населення. Гітлер був і залишався буржуа не тільки за походженням, а й за своїм прагненням прокласти шлях до визнання себе саме буржуазним суспільством, утвердитися як його останній і єдиний рятівник, месія. Тому навряд чи годилося б дорікати йому в даному епізоді політичним розрахунком і лукавством.

Його міркування були і глибші, і більш ідеалістичні, ніж це може видатися на перший погляд. Гітлер уже на тому етапі не розглядав німецький народ крізь класове вчення. Він не визнавав поділу однієї нації на класи сам і рішуче застерігав від цього інших, викриваючи згубність такого підходу для майбутнього нації як єдиного цілісного організму. Гітлер вказував, що класове вчення покликане внести розкол у державу в інтересах міжнародного, насамперед єврейського капіталу, якому зась увійти в економічний простір національних держав в інший спосіб.

Однак масова свідомість тієї пори оперувала іншими поглядами і політичними категоріями. Священна війна бідних з багатими здавалася шляхом до відновлення порушеної справедливості, дарма що цей шлях вів зрештою до національної катастрофи та історичного небуття, що фізично відчував Гітлер сам і про що попереджав інших. **Однак у тогочасній Німеччині, де позиції комуністів були надзвичайно потужними, а загальне соціальне становище нестерпним, закликати народ до класового замирення було все одно, що проповідувати в пустелі або перед глухими.** Неоформлений у цілісний світогляд, націоналізм “фелькіше” програвав науково розробленому класовому вченню, яке конкретно вказувало на ворога і вчило, як і що проти нього робити.

Всенародний референдум про долю володінь князівських родин і гостра партійна дискусія з цього питання давала змогу позбутися в лавах націонал-соціалізму тих, у кого націоналізму було менше, ніж соціалізму. Відзначаючись на всіх етапах свої політичної кар’єри виключним радикалізмом, Гітлер не вдавався до тактичних маневрів, спрямованих на збереження масовості своєї партії. Він вирішив піти не тільки проти більшості німців з їхньою ворожістю до багатіїв, а й проти більшості своїх товаришів по партії, які щиро й гаряче, подібно до братів Штрассерів та Геббельса, поділяли класову ненависть доби. Навряд чи коректно пояснювати поведінку Гітлера в цьому питанні обережністю нещодавно побитого собаки (він-бо, нагадаємо, незадовго перед цим побував у в’язниці), оскільки **він завжди посідав якнайекстремальніші позиції і вважав, що екстремальність дає змогу партії**

позбуватися тих поміркованих прихильників, які тільки обтяжують її і топлять усе у вічних дебатах, коли час діяти.

Ризик у цьому чаївся неабиякий, насамперед з огляду на якісний склад лав націонал-соціалістів. З одного боку, ті, хто прийшов до націонал-соціалізму, не приймали марксизму через його інтернаціоналізм, а з іншого, ці люди у війні й революції втратили все, що мали, отож і опиралися тому, щоб повертати соціальним паразитам те, що у них нещодавно відібрали. І втрачати, і набувати має увесь народ разом, а не окремі його верстви, — такою була думка більшості німців. Їм здавалося, що все пішло навспак і старі соціальні кривди, які роз'їдали націю століттями, повертаються назад. Та й принцип схилення перед авторитетом влади, нехай і вчорашньої, вже був ґрунтовно підірваний у масах, а надто в очах пролетарів і “наці”, котрі багато в чому дзеркально повторювали одне одного за всієї їхньої взаємної ненависті.

В такій ситуації “наці” могли підтримати повернення володінь князівським родинам виключно задля того, щоб зіпсувати настрої марксистам. Водночас це були доволі рішуче налаштовані люди, готові до щоденних вуличних боїв з послідовниками Е.Тельмана, до справжніх хуліганських, ба навіть бандитських дій проти червоних маніфестантів із застосуванням обрізків залізних труб, ножів, каміння, палиць, а пізніше, коли комуністи стали давати адекватну відсіч, то й зброї, з якої стріляли у демонстрантів і страйкарів з дахів будинків. Це були люди, ладні на все, люди, які скуштували крові не тільки на війні, а й у вуличних боях (котрі стали невід'ємною частиною щоденного життя Німеччини), у перестрілках на дахах, куди комуністи виряджали загони для прикриття своїх вуличних виступів. Люди, які вже вважали за ніщо і власне, і чуже життя, оскільки в тогочасних умовах воно перетворилося на постійну муку і втратило остаточно всяку цінність.

Як бачимо, це були відчайдушні люди. **Ідеолог світового комуністичного руху Клара Цеткін виділяла серед фашистів насамперед розчарованих представників різних класів і верств населення та вважала їх “найбільш наполегливими, сильними, рішучими елементами усіх класів”.** Отож не догодити їм було б дуже небезпечно для партійного фюрера, який претендував на роль виразника їхніх поглядів. Кількісно серед послідовників націонал-соціалізму переважали на той час ті, хто найбільше потерпів від перемін, слідом за якими прийшли важкі часи кризи, — серед них були і робітники, і представники середнього класу, і дрібні рантьє, і дрібні власники, і ті, хто позбувся в часи інфляції своїх накопичень в ощадних касах. Їхнє обурення не знало меж від почуття несправедливості того, що їх позбавили всього і назавжди, а великим феодалам повертають власність.

Це в очах людей мало вигляд крайньої несправедливості. Стихійне обурення охопило більшість нації. Однак саме ці німці не мали ніякого бажання підіграти комуністам, які виступали проти скинутих революцією колишніх владарів країни. Таким чином, у відмові від поновлення священних прав на власність (нехай лише жменьки титулованих багатіїв), революція, яка позбавила більшість німців того, що вони мали, несподівано діставала своє продовження, хоча до цього вже, по суті, програла.

І ось у таких умовах Гітлер виступив у партійній дискусії на підтримку ідеї приватної власності і поновлення князівських родин у їхніх майнових правах. Заразом він нещадно пройшовся і по пунктах програми Г.Штрассера та його послідовників, перейнятої мало не священним марксистським духом боротьби з капіталізмом. Це був відкритий бій “лівому менталітетові” в рядах націонал-соціалізму, але ще більше — вільнодумству, різновекторності зусиль, поглядів, устремлінь, які підривали основи особистої влади Гітлера як єдиного авторитета у партії, її “розуму, честі й гідності”. **Гітлер апелював до цінностей, вищих за класові інтереси.** І націонал-соціалісти, немов під дією гіпнозу, всупереч своїй налаштованості визнали його правоту.

Чи виграв Гітлер дискусію, поставивши ідею національної згуртованості вище класового розмежування та антагонізму? Не виграв. Але справив — за тодішнього загострення націоналістичних настроїв у народі — настільки велике враження, що просто повів за собою більшість німців, подібно до того гамельнського щуролова, який заграв на чарівній дудочці, щоб вивести з міста заворожених дітей... У числі інших не встояв перед ораторським хистом і особистою магією проводиря

мюнхенського “пивного путчу” і Йозеф Геббельс, який до того не дуже жалував Гітлера і вважав його жертвою впливу нікчемного буржуазного оточення, жертвою, яку треба вирвати зі шкідливого середовища та повернути до істинного, з погляду партійної групи Геббельса, соціалізму.

Поставлена в центр партійної дискусії дилема — соціалізм чи націоналізм, класова боротьба всередині нації чи класовий мир в ім'я нації — гранично виразилася. Чи не вперше Гітлер, який до того рішуче ішов на всілякі конфлікти, сповідував у політиці аморальність, лицемірство і відверто зоологічну боротьбу за владу, продемонстрував **бажання створити німецьке суспільство без конфліктів, спрямоване на утворення безприкладної монолітної “народної спільності”**.

Уявлення Гітлера про суть соціалізму зводилися до дуальної пари “пан — раб” (сира темна людська маса і яскрава особистість вождя) та до зобов'язання господаря і вождя якомога повніше задовольняти основні потреби і забезпечувати захист великої людської маси рабів. При цьому у відповідь на докір Г.Штрассера, що він іде на придушення соціалізму заради своїх вигідних нових контактів з економічними верхами Німеччини, Гітлер, як засвідчує стенограма дискусії, різко заперечив: “Я — соціаліст... Я починав як простий робітник. Я і сьогодні ще не можу терпіти, щоб мій водій їв на обід не те саме, що і я. Але те, що ви розумієте під соціалізмом, — це неприкритий марксизм. Розумієте, переважна маса робітників не бажає нічого, крім хліба й видовищ, вона не думає ні про які ідеали, і ми ніколи не зможемо розраховувати на завоювання симпатій значної кількості робітників. Нам потрібна еліта нової касты панів, котрою рухає не якась там мораль співчуття, а така, що ясно усвідомлює, що вона завдяки своїй кращій породі має право владарювати... Ваша система — це робота за письмовим столом, яка не має нічого спільного з реальним життям...” А на принципове питання, чи збережуться існуючі виробничі стосунки після завоювання влади нацистами, Гітлер відповів: “Звісно. Чи не гадаєте ви, що я настільки легковажний, щоб зруйнувати економіку? Тільки якщо хтось діятиме наперекір інтересам нації, втрутитися держава. Але для цього не знадобиться ні експропріація, ні право робітників на участь в управлінні державою”.

Соціалізм Гітлера, як про те свідчать історики, “не має нічого спільного з “механічною конструкцією” господарчого життя — його “соціалізм” є лише додатковим доповненням поняття “націоналізм”. **Соціалізм означає відповідальність усієї структури в цілому за індивіда, тоді як “націоналізм” означає, що індивід всього себе віддає цьому цілому. В націонал-соціалізмі ж, продовжував Гітлер, поєднуються обидва елементи.** Такий приклад віддав належне усім інтересам, а самі поняття зводив до ролі гральних фішок: капіталізм знаходив своє завершення тільки в гітлерівському соціалізмі, а соціалізм, виявляється, міг здійснитися тільки в умовах капіталістичної системи” (цитуються за: І.Фест, “Адольф Гітлер”).

Г.Штрассер дотепно висміяв примітивізм, як йому здавалося, подібних уявлень про соціалізм спочатку в диспуті, а потім і в пресі. Але дійсність показала, що й Гітлер під час дискусії, дарма що так цинічно все спрощував, був не такий уже й далекий від істини. І демагогією він не займався. Багато хто зараз вважає, що соціалістична складова у назві нацистської партії, так само як і окремі гасла Гітлера, були лише поступкою часу, скерованою на розширення свого електорату. Однак скидається на те, що ідейні гітлерівці широко вважали себе соціалістами і без усякого лукавства обстоювали описані вище погляди. Що ж до втілення цих поглядів у *суспільну практику*, то це було зроблено настільки ефективно, що вона (практика) зберігається в Німеччині досі.

8. ДЕРЖАВА НОВОГО ТИПУ

Власне, оця практика, можливо, якраз і є отим скромним і непримітним “ноу хау”, яке було покладене в основу німецького економічного дива повоєнних часів і яке не було забуто тоді, коли Німеччина одностайно відкидала своє недавнє гітлерівське минуле, щоб стати цілковито модерною нацією.

Гітлер поставив гарантом стабільності державу. Дуже швидко після його законного — через вибори — приходу до влади від економічного безладу і злиднів у Німеччині залишився тільки тяжкий спогад. У перші ж роки перебування Гітлера при владі безробіття різко пішло на спад, стабілізувалася грошова система. Порі, коли зарплатню виплачували двічі на день (бо за півдня марка встигала різко знецінитися),

прийшов край. Зріс попит на робочі руки. Через країну пролягли широченні сучасні автобани. Налагодився випуск предметів відкладеного попиту, зросло споживання. Було створено легковий автомобіль сімейного типу з промовистою назвою “фольксваген” (“народна машина”) моделі 1938 року, яка і понині випускається і має безліч прихильників у світі, — справді народний автомобіль як за назвою, так і за своєю ціною. З’явилися в масовому виробництві перші індивідуальні телевізори, радіоли, холодильники... **Але за цю ідилію доводилося платити всім, і насамперед — німецькому капіталові, національним королям індустрії, національним олігархам.**

Гітлер вдягнув на капітал ошийник, намордник, поводок з шипами і привчив його до свого канчука, з яким практично ніколи не розлучався. Він силовими методами запровадив класовий мир між працею і капіталом, між роботодавцем і робітником, — у цілковитій відповідності з тим примітивним, на перший погляд, гітлерівським трактуванням соціалізму, що його осміяв Г.Штрассер як досвідчений доктринер і просто талановита й високоерудована людина, котра читала Гомера в оригіналі. **В ім’я усієї нації фашизм різко обмежив капітал в його економічному егоїзмі та правах і не вагався перепідпорядковувати його можливості загальним інтересам суспільства, гарантуючи навзаємін капіталові класовий мир і спокій, а робітникам навзаємін за їхні сумирність, сумління і працю — високу платню і високі стандарти споживання, медичне обслуговування, соціальний захист та право на безперешкодне здобуття протягом усього життя такої освіти і в такому обсязі (і все це коштом держави), якого той чи інший індивід бажав.**

Замолоду німець коштом суспільства вчився і шукав себе, а вивчившись і знайшовши своє місце в суспільстві — служив йому, щоб мати гідну забезпечену старість і повагу. Класовий мир було встановлено насамперед завдяки тому, що нацизм спромігся без експропріації власності банкірів та підприємців запрягти їх до спільного національного воза разом із тими, кого вони, і то виключно у власних інтересах, так довго визискували, неначе кровно чужих. Унормувавши апетити капіталістів, відібравши частину їхнього паю на оплату праці робітників і службовців, націонал-соціалізм догодив одразу двом богам, яким молився: і соціалізові, і націоналізові. Без зруйнування основ господарчого і культурного життя нації були досягнуті **справедливе виробництво і перерозподіл матеріальних благ** (що відповідало доктрині соціалізації суспільства) і водночас — **партнерство всередині нації шляхом співпраці усіх верств на загальнонародний інтерес** (що відповідало вищим інтересам нації як основи доктрини націоналізму).

Таким чином, Гітлер показав себе політиком, котрий дотримується своїх передвибірчих обіцянок. Звісно, методи, якими вони реалізовувалися на практиці, були практично ті ж самі, що й у СРСР: терор, репресії, культ особи⁴... **З тогочасної Німеччини квапилися від’їхати не тільки ідеологічні інакодумці, а й ті власники капіталів, які не бажали підпорядковуватися законам нової держави, яка проголосила себе силою над усіма силами і дотримувала дані нею публічні обіцянки.** Це була перша держава, котра не забезпечувала панування одних класів над іншими і не залежала від того, який блок партій за змовою захоплював на час від виборів до виборів владу у країні, щоб використовувати її виключно у своїх егоїстичних інтересах під виглядом демократії. Влада в цій державі існувала для всіх тих німців, котрі її прийняли і визнали попри всю її примітивність і обивательську сутність. Згодом націонал-соціалізм завів Німеччину у криваву прірву, однак це було згодом, а поки що гітлерівський фашизм демонстрував такі вдалі приклади організації внутрішньополітичного життя країни і досягнення загальнонаціональної злагоди, що вони не втратили своєї актуальності й досьогодні.

Ось що пише з цього приводу І.Фест у своїй книзі “Адольф Гітлер”: “Утопія про класове примирення виявилася настільки сильнішою від утопії про диктатуру одного класу над іншим, що Гітлер зумів привабити на свій бік значні загони навіть пролетаріату, який наводив жах, і включити їх до строкатого складу своїх

⁴ Досить лише нагадати німецьку кінокласику “Загибель богів”, щоб ввести читача в атмосферу тиску гітлерівської держави на капіталістів. Посівши вершини багатства і вищі суспільні щаблі і почуваючись через це богами, вони зарозуміло вважали, що все купується і все продається, у тому числі й цей політичний блазень Гітлер з його примітивною народницькою химерою. Ця зарозумілість спричинювалася до того, що вони ставали легкою здобиччю міфічного вовка Фенріра, який несподівано матеріалізувався у вигляді націонал-соціалізму і пожирав старих богів суспільства одного за іншим (натяк на цей сюжет з давньогерманської міфології явраз і міститься у назві фільму).

прихильників, де були люди усіх класів, усіх категорій свідомості і майнового стану. І в цьому плані він справді відповідав своїм претензіям на роль “руйнівника марксизму”; принаймні, він відкрив вразливість марксизму і ту обставину, що цей супротивник зовсім не має на своєму боці законів історії. Як фігура соціальної революції, Гітлер, отже, становить амбівалентне явище, і його неодноразово відзначена “двоїста сутність” не виявляється ніде так виразно, як саме у цьому зв’язку. Бо не можна сказати, що революція, яка була справою його рук, відбулася нібито наперекір його намірам: революційна думка про “оновлення”, про перетворення держави і суспільства у вільну від конфліктів, по-бойовому згуртовану “народну спільноту” була домінуючою завжди (...). Та й супутні обставини націонал-соціалістичної революції, її тупа радикальність і позірно позбавлена програми всеїдність легко можуть слугувати підставою для того, щоб назвати її керівника і натхненника революціонером, оскільки з ближчої відстані майже всі процеси насильницьких перетворень виглядають “патетично кривавим шахрайством”. Тому й панування Гітлера слід, можливо, розглядати не ізольовано, а як терористичну, в певному розумінні яacobінську фазу в ході тієї широкомасштабної соціальної революції, яка привела Німеччину у XX століття і до цього часу ще не дістала свого завершення”.

9. ФАШИСТСЬКИЙ ПРОТОТИП “НІМЕЦЬКОГО ДИВА”

Хоч як це дивно, але скандальна за своїми засобами і напрочуд енергійна й ефективна спроба Гітлера порвати з порочним минулим хронічно відсталої Німеччини заради її оновлення і прориву в майбутнє з полону уявлень і химер XIX століття дістала несподіване продовження у спробі назавжди забути і Гітлера, і націонал-соціалізм з його соціальними експериментами усіма поколіннями німців повоєнної доби. Мало хто з них здогадувався і здогадується, що **досвід створення держави як гаранта соціального, класового, внутрішнього миру і найсправедливішого в Європі розподілу національного багатства не урвався із закінченням короткої історії “тисячолітнього рейху”.**

Сучасна державна машина Німеччини — представник й оборонець інтересів усіх німців від самих же німців з їхніми суто людськими вадами та дрібногосподарськими інтересами — походить саме з тієї варварської доби. Капітал у нинішній Німеччині приручений і видресирований, робітничий клас забезпечений і лояльний, розрив між багатими і бідними по споживчому кошику практично відсутній і проходить лише по межі споживання товарів тривалого користування і предметів розкошів. Зарплата німецького робітника і службовця в середньому у 2—2,5 рази вища за ту ж саму роботу, виконану в сусідніх країнах, які також мають високорозвинену економіку. Усе це — за рахунок тієї ролі держави, яку вона відіграє в Німеччині починаючи ще з тієї доби, коли стала втілюватися на практиці доктрина націонал-соціалізму як ідеології **держави для всіх німців.** Симптоматично було б у зв’язку з цим зачитувати окремі рядки, написані Гітлером у часи його піврічного ув’язнення в замку Ландсберг:

“Всюди і завжди повинні ми доводити, що промисловість і техніка, торгівля і ремесла можуть процвітати лише до тієї пори, поки суспільство в цілому проникнуте ідеалізмом, без якого немає і вказаного розквіту. Справжньою передумовою такого розквіту може бути не матеріалістичний егоїзм, а тільки ідеалістичний альтруїзм, готовність людей жертвувати власними інтересами в інтересах суспільства”.

“Уже з юних літ повинні ми виховувати в нашій молоді повагу до націоналізму в поєднанні цього останнього з почуттям соціальної справедливості. Тільки тоді у нас виникне народ, що складається з громадян, справді пов’язаних між собою узами спільної любові, спільної гордості, спільного усвідомлення власної непереможності”.

“Фольксваген” — “Жук” (пілотна серія) Фердинанда Порше.

“Фольксваген” — це в перекладі буквально “народний автомобіль”, подарований німцям національним соціалізмом. Модель кузова не мінялася з 1938 року і набула надзвичайної популярності в усьому світі. В багатьох країнах виникли клуби шанувальників фольксвагенів.

А що нам залишив безнаціональний соціалізм? “Запорожець”? “Таврію”? Чи надовго вони переживуть соціалізм безнаціонального зразка?

“Ми вбачатимемо своє завдання не в тому, щоб увічнити вплив одного суспільного класу”.

*“Наша держава повинна буде за всяку ціну покінчити з теперішнім негідним ставленням до фізичної праці. (...) **Наша держава судитиме про людину не по тому, яку роботу вона виконує, а по тому, якою є якість її праці**”.*

*“...На майбутнє ми повинні відмовитися від надто великої різниці в оплаті праці. Нехай не кажуть нам, що це призведе до падіння продуктивності праці. **Якби єдиним стимулом розумової праці була тільки її винагорода, то це означало б, що ми маємо перед собою найприкріші симптоми найбільшого розкладу...**”*

*“Одним із завдань нашого руху є вже тепер проголосити таку еру, яка забезпечить кожній людині засоби для гідного існування, але водночас запровадить такі порядки, коли людина житиме зовсім не для самих лише матеріальних задоволень. Для цього, між іншим, **ми провадитимемо таку політику винагороди праці, яка навіть найостаннішому рядовому робітникові забезпечить можливість вести чесне порядне життя, якщо тільки він совісно виконує свої обов'язки**”.*

Звісно, така політика була і залишається не до вподоби німецьким капіталістам — і колишнім, і сучасним. Нинішні капіталісти не вважають за потрібне підтримувати класовий мир у фатерланді ціною перерозподілу виключно своїх, як їм здається, прибутків, з рештою німців, працею яких ті прибутки створюються. Сьогодні капітал у Німеччині підносить голову і погрожує урядові, який підтримує перевірений курс на поєднання націоналізму і соціалізму у сфері оплати праці, соціальних гарантій і захисту німців тощо, перевести свої капітали за межі Німеччини, де платня за працю у кілька разів нижча, а податки — не такі істотні. Отож державі, яка тримається на потужній законодавчій базі та політичних традиціях і має мандат у вигляді довіри до соціал-демократів, котрі домінують у політичному житті країни, доводиться стримувати егоїзм владущих класів в інтересах усієї нації. Не завжди коректно поводяться останнім часом і робітники. Це підтвердило нещодавнє підвищення оплати праці металургів, якого ті досягли шляхом тиску профспілок на власників підприємств (хоч експерти вважали і вважають вимоги металургів економічно необґрунтованими, оскільки спаду в галузі не було, а економіка Німеччини в цілому “перегріта”). Держава і в даному разі повинна відреагувати адекватно, що й має намір зробити.

Поза всяким сумнівом, німецька держава належно реагуватиме і приводитиме інтереси праці й капіталу в гармонію заради суспільного блага. А для нас питання в іншому: коли таку саму роль виконуватимуть в Україні її власні уряд та держава? Адже успіх Німеччини, витоки якого ми сьогодні простежили, переконує в тому, що **нам теж потрібна держава, яка б стала над олігархами, котрі привласнили добро усієї нації і не хочуть ставити його на службу інтересам українства. Держава, яка б зобов'язала їх згадати, чийх батьків вони діти, якого роду, на якій і чийй землі живуть, що мають робити для неї, для себе, для співвітчизників.** Нам теж потрібна держава не взагалі, а саме така, яка б повернула нації гідність, мотивацію до праці, бажання стати гідною серед гідних і впевнено дивитися разом з кращими у краще майбутнє.

Попри всі відмінності, *принципові* аналогії між Німеччиною далеких 20-х і 30-х та Україною 90-х років є цілком очевидними. Отож німецький історичний досвід, очищений від патології, яка завжди супроводжує пошук оптимальних форм суспільного управління, може бути з успіхом застосований і у нас. **Без націонал-соціалізму. Без фюрера. Без терору і примусу. Виключно на усвідомленні переваги, яку дають історична дистанція і добра воля. Те, що Німеччина породила в муках, Україна може здійснити швидко і гармонійно. Ім'я цьому німецькому диву — СОЛІДАРИЗМ.**

10. В ОЧІКУВАННІ УКРАЇНСЬКОГО СОЛІДАРИЗМУ

Неважко переконатися, що природа солідаризму полягає не тільки і не стільки в самих законах, якими на певний момент керується суспільство. Сила солідаризму полягає в тих неписаних настановах, законах і правилах, якими суспільство коли офіційно, коли неофіційно регулює вкрай складні стосунки людей з тою ж ефективністю й обов'язковістю, що й писані закони, але там, де писані закони не діють і не можуть діяти, бо не спроможні охопити все різноманіття життя. Це, як

неважко здогадатися, **субстанція духовна**. Це почуття духу нації, який живе у кожному, хто до неї належить.

Якщо простіше, то у відповідності до духу солідаризму нам потрібна держава, яка захистить українську націю від тих, хто поводить з нею, як криловська свиня під віковим дубом, хто живе нею, як хробак яблуком, хто живе в ній за законом чужинця.

Потрібні нові лідери, — які не грабуватимуть останнє в державі, а керуватимуться здоровим ідеалізмом, аби вживати заходів проти тих, хто заганяє людей у злидні і кризу. Лідери, які матимуть силу протистояти численним ударам долі.

Історія ходить колами. Сьогодні у тій самій точці розвитку, що й Німеччина 20-х років, опинилася Україна.

Кризовий стан в Україні не може не породити політичного радикалізму. А радикалізм має дістати вірне спрямування. Кінцева його мета у найбажанішому для України розгортанні — це солідаризм. Ініціювати цей процес зможе навіть жменька людей, якщо вони відповідатимуть тій висловленій Кларою Цеткін характеристиці, яку було наведено вище. У цьому переконує приклад Німеччини. Українцям не менше, ніж німцям, потрібна така держава, яка виражатиме загальнонаціональні інтереси. За неї треба поборотися, бо олігархи рідко коли без примусу бувають добрими громадянами (так само як, до речі, і пролетарі, що їх нелюдські умови життя змушують забувати слово “Батьківщина”). Та всі ці зусилля варті себе, бо майбутнє України — лише в солідаризмі, тобто в державі для всіх.